

RÓNAY LÁSZLÓ

Prohászka Ottokár

Az *Eukarisztia magyar apostola*

Született 1937-ben, irodalomtörténész. Legutóbbi írását 1994. 4. számunkban közzöltük.

Életében s halála után másfél évtizeden át úgy tartották számon, mint történelmünk egyik nagy alakját. 1927-ben, rögtön elhunytá után felmerült az igény, hogy emléke előtt szoborral tisztelegjen szeretett nemzete. S akár jelképesnek is tekinthetjük, hogy 1945 után az elsők között épp az ő szobrát döntötték le vandál kezek, annak bizonyosságául, hogy az új rendszernek annyira nincs szüksége Prohászka szellemiségére, hogy akár erőszakkal is kiiktatja mindazt, ami csak rá emlékezteti.

Valójában még ma is meglehetősen keveset tudunk róla. Összegyűjtött műveinek díszkiadását — melyet Schütz Antal rendezett sajtó alá — érdeklődéssel forgatta XI. Piusz pápa is, amikor a tisztelgő magyar zarándokok átnyújtották neki, de mélyen, átélten mégsem ismerjük. Ezért értékelésében gyakran esünk a korábban mesterségesen keltett gyanakvás kelepcéjébe. Életműve és jelentősége értékelésére, természetesen, ma még magam sem vállalkozhatom. Legfőljebb jelezhetem, hogy Prohászka Ottokár valóban sorsfordítója volt a magyar katolicizmus történetének, s hogy benne a lelkiség manapság mind fontosabb szerepet játszik, abban az ő magvetéséé a fő érdem.

1858. október 10-én született Nyitrán. Amint írja: apjától erős akarátát, anyjától a jóságot tanulta. Sokat köszönhetett rózsashegyi első tanítójának is, akit mindvégig hálás szívvel emlegetett. Nevelődött a piaristáknál, a jezsuitáknál és az esztergomi papnöveldeben. 1875-ben a kivételes tehetségű fiút előljárói a római Collegium Germanico-Hungaricumba küldték. Az „örök városban élte át IX. Piusz halálát, XIII. Leó pápa koronázását. 1882-ben már a bölcsélet és a hittudományok doktoraként tért haza Esztergombelváros-i káplánnak és a kisszeminariumban tanuló papnövényedékek görög-latin tanárának.

„Isten valamit akar tőlem” — jegyezte föl egy alkalommal. Valóban: az ébresztő szerepét szánta neki. Fel kellett ráznia a szunnyadó katolikus lelkiséget. Meg kellett teremtenie az imádságos kultúrát olyan környezetben, amelyben a papság egy része is liberális tanokat vallott, s ez nem is csoda, hiszen sokuk kinevezése a liberális városatyák jóindulatán múlt. Kevés volt, elevenyészően kevés a „lelkipásztor”, annál több az adminisztrátor. Már azokban az években sokszor szerepel följegyzéseiben, hogy a krisztusi szabadság eszményét igyekszik megélni és megvalósí-

tani. Ennek jegyében kezdeményezte 1890-ben a kispapképzés reformját Esztergomban. Simor János abban az évben nevezte ki a szeminárium spirituálisává, s ő rögtön azzal az elhatározással kezdte meg tevékenységét, hogy a jövő papjait elmélyült lelki életre készíti föl. Személyiségéről, új szemléletéről elragadtatással nyilatkoztak tanítványai. Esténként elmékedési pontokat nyújtott át a kispapoknak, reggelente pedig ezekről tartott félórás elmékedést. A későbbi években oly népszerű Buttykay Antal írta le, hogy mesterük szinte lángolva, átszellemülten beszélt az Evangéliumról, amely mindig működésének iránytűje volt. Aligha véletlen, hogy evangéliumi elmékedései aztán (könyvben: 1908) nemzedékek számára nyújtottak lelki táplálékot. Bár reformja sikerében kételkedett Simor prímás is, Prohászka Majláth Gusztáv Károlyval karöltve eredményre vitte, s e téren új szellemű papi generációt bocsátott szárnyára.

1891-ben sorsfordító olvasmányként élte át a *Rerum novarum*-ban kifejtetteket. Hogy Prohászka szociális apostol lett, a hazai keresztényszocializmus egyik útmutatója, különféle szociális társulatok létrejöttének sugallója, abban döntő szerepet játszott, hogy kivételes elmélyüléssel tanulmányozta a pápai enciklika szociális tanítását (le is fordította szövegét). Beszédeiben már nemcsak a lelkeség elmélyítését, a katolikus öntudat fejlesztését szorgalmazta (az egyházpolitikai harcok kora ez, amelyekben mind nagyobb szerepet játszott, hiszen az új prímás, Vaszary Kolos inkább a tudományok embere volt, és betegesen irtózott minden nyilvános szerepléstől), hanem egy igazságosabb elosztási rendszer megteremtésének elodázhatatlan szükségességét is. Világosan látta, hogy a kizsákmányolás mind súlyosabb, hatalmas a társadalom peremére kényszerült szegények száma, s úgy érezte: a magyarság ősi, értékes rétegeinek kell a növekvő nyomor miatt idegenben boldogulást keresniük. Tapasztalnia kellett, hogy a mind szenvedélyesebb egyházpolitikai küzdelmekben a keresztény eszmék parlamenti képviselője nem elég hatékony, ezért ő is támogatta egy keresztény elveket képviselő párt megalapításának gondolatát. 1894-ben bontott zászlót a Zichy nándor vezette Néppárt, amely 1895-től kezdett szélesebb körre hatni. Bár működése során sokszor bonyolódott teljesen fölösleges politikai perpatvarokba, az állami feladattá tett szociálpolitika és szociális gondoskodás kivívásával nagy érdemeket szerzett. Hosszas rábeszélések után, 1896-ban Prohászka is képviselőjelöltséget vállalt (akkor már országszerte ismert volt az *Esztergom* című lapban megjelent cikkei jóvoltából), ám megbukott a vágvecsei kerületben. A politikai életbe csak negyedszázad múltán tért vissza, amikor a kommún bukása után és Trianon sokkja miatt kötelességének érezte, hogy ebben a közegben is igyekezzék nemzetépítő és -mentő munkásságot kifejteni (később aztán keservesen csalatkozott reményeiben).

A századforduló idejére már a magyar katolicizmus egyik legnagyobb alakja. 1901-ben kezdte meg lelkigyakorlatait férfiak számára a Vártemplomban, s Kanter Károly mellett hamarosan úgy emlegették, mint a fővárosi értelmiség rekatolizálóját. Az ifjúsági szervezetekben is rendkívül aktív tevékenységet fejtett ki, pontosan érzékelte ugyanis, hogy a magyarság tisztultabb jövőjét csak a hitében megerősödött, nemes életértékek megvalósítását céljának valló ifjúság küzdheti ki. Mindenütt ott van, ahol értékes ifjúsági kezdeményezést kell segítenie. Egyik alapítója a Regnum Marianumnak, szárnyra bocsátója a *Zászlónk* című ifjúsági lapnak, amelyben Sik Sándortól kezdve ígéretes tehetségek egész sora bontogatta szárnyait. 1902 egyébként saját munkásságában is jelentős esztenőd: akkortól közölte folytatásokban a *Magyar Sionban* hatalmas apologetikai munkáját *Két világnézet* címmel, megalapozva benne a hit korszerű értelmezését.

1904-ben el kellett szakadnia a szívének oly kedves Esztergomtől, a király ugyanis Budapestre nevezte ki a dogmatika nyilvános rendes tanárának. Előadásai hallatlanul népszerűek voltak, kivált ha nem latinul, hanem magyarul fejtette ki mondanivalóját. Az év őszétől ő lett a Regnum házfőnöke s a főváros lelki életének legnagyobb hatású alakja. Mindenütt jelen volt, ahol a katolikus elveket kellett védelmezni, emellett azonban igyekezett mennél alaposabban megismerni az új társadalmi tanokat is (Marx *Tőzjéjének* első ismertetője volt). 1905-ben már mint országos tekintélyt nevezték ki székesfehérvári püspöknek. 1906. január 21-én iktatták be új tisztébe. Korántsem lehet azt állítani, hogy a püspöki kar egyhangú lelkesedéssel fogadta volna. A konzervativizmusáról híres Samassa egri érsek például megfenyegette, hogy indexre téteti. Ferenc József is idegenkedve szemlélte működését, kivált miután sikraszállt a nemzeti ipar megteremtéséért és a hazai termékek támogatásáért. Ez volt az úgynevezett tulipánmozgalom, amelyet egyik beszédével Prohászka kezdeményezett, s amely miatt a király Tulpenbischofként, azaz „tulipán-püspökként” emlegette.

Egyike volt a legkeresettebb szónokoknak. Elképesztő munkabírással járta az országot, s mindenütt felriasztotta az alvó lelkeket, öntudatra ébresztette a katolikusokat, s a vallásos életforma új stílusát teremtette meg. Imádkozó és tenni akaró emberek sokasága köszönhette neki lelki újjászületését. Emellett azonban a tudományt sem hanyagolta el. 1910-ben az Akadémia tagja lett. Hatalmas közönség előtt olvasta fel székfoglalóját *Az intellektualizmus túlhajtásai* címmel. Ez is egyike azoknak a műveinek, amelyeket aztán 1911-ben, szentszéki határozattal indexre tettek. Egyik áldozata lett az egyházban akkor erőre kapó konzervatív ellenhatásnak, amely számos új és merész kezdeményezést fagyasztott be. Felzaklatva, de alázattal vette tudomásul a döntést. Csupán az 1913-as ad limina látogatásán tisztázódtak a nézeteltérések.

A világháború keserves esztendeit nagy lelki tusák közepette élte át. Úgy érezte, Isten büntetését szenvedni a magyarság. Még inkább erősítette e meggyőződését a proletárdiktatúra néhány keserves hónapja. Újra és újra végiggondolta, hogy a jövőben miképp lehet megelőzni a tragikus megosztottsághoz vezető eseményeket, s arra a meggyőződésre jutott: több szeretetet kell vinni a társadalomba, nagyobb megértésnek kell egybefűznie a klérust és a civil társadalmat.

1920-ban Székesfehérvárt küldöttség kereste fel, s szinte erőszakosan kérelték: vállaljon képviselőiséget. Országszerte hatalmas feltűnést keltett, hogy végül engedett a kéréseknek. Több cikkben, nyilatkozatban fejtette ki aztán, hogy olyan nemzeti politikát akar képviselni, amely valóban keresztény. De már júniusban keservesen jegyezte föl: „Keresztény kurzus kereszténység s keresztények nélkül! Ez a baj: hogy e hordónak nincs fenekel!” S egy másik árulkodó jegyzete 1921-ből: „A parlament a legmulatságosabb kabaré.” 1922 februárjában érthető felszabadultsággal és boldogsággal írhatta: Istennek hála, megszabadult a nemzetgyűléstől. Az ő példája is bizonyította, hogy a politika kiveti magából az idealistákat. Szerencsére Prohászka esetében a politikától való visszavonulás inkább eredményekkel járt, hiszen régi aktivitásával és lelkesedésével folytatta nagy jelentőségű, az egész országot átható pasztorációs tevékenységét. Környezete gyakran aggodalommal figyelte túlfeszített munkatempóját. 1925-ben meg is érkezett az első figyelmeztetés: szinte elállíthatatlan vérzékenysége. Év végén újabb és még aggasztóbb formában jelentkezett a kór. Az alapos kivizsgálás után megállapították, hogy érzelmeszedése előrehaladott stádiumban van. S mintha maga is érezte volna, hogy nincs már túl sok ideje, megírta életének talán fő művét, az *Élő vizek forrását*, amely aztán csak halála után jelent meg. Ezzel az alkotásával a magyar lelki életi irodalom klasszikusai közé emelkedett, s egyben műfajteremtője is lett. Az 1925-ös esztendő végén az egész országban megünnepelték püspökké szentelésének huszadik évfordulóját.

1927-ben, virágvasárnap előtt, szombaton agyvérzés érte az Egyetemi-templom szószékén. Másnap elhunyt. Ott érte a halál, ahol másoknak életet és reményt adott szentbeszédeivel és lelki-gyakorlataival. Ravatalát ezrek és ezrek keresték föl, s beláthatatlan sokaság fogadta minden állomáson a koporsóját szállító vonatot is. Székvárosában temették el, s azonnal országos mozgalom indult egy személyiségéhez és szellemiségéhez méltó emléktemplom felépítésére. Ennek felszentelésére 1933-ban került sor Székesfehérvárott.

„Örömmel halok meg, mert így Krisztushoz mehetek” — írta *Végrendeletében*. Fülöp Elemér bronzszobra, amely kehellyel kezében ábrázolja, mintha azt sugallaná: az Eucharisztia magyar apostola valóban célhoz érkezett.